

TIDSSKRIFT FOR
DANSKDIDAKTISK FORSKNING

Den poetiske fordring

Anne Bock, lektor, ph.d., Københavns Professionshøjskole.

Afhandlingen blev forsvaret den 3. maj 2024 på Aarhus Universitet.

Et empirisk eksistensfænomenologisk studie af relationen og dynamikken mellem skrivning og dannelse i folkeskolens ældste klasser med henblik på at konstruere og afklare begrebet skrivedannelse og dets muligheder.

“ At skrive synes at have betydning for den måde, vi er i verden og således for vores bevidsthed om verden, os selv og os selv i verden.

Ph.d.-projektet udspringer af en fascination af alt det, der kan ske med os, når vi skriver. Det er en fascination, der bygger dels på mine egne erfaringer som skrivende menneske, dels på erfaringer med elever i udskolingen og studerende på læreruddannelsen. At skrive synes at have betydning for den måde, vi er i verden og således for vores bevidsthed om verden, os selv og os selv i verden. Årtiers fokus på det målbare og funktionelle i skriveundervisningen har i nogen grad overskygget det æstetiske og erkendelsesmæssige aspekt ved skrivning. Mit håb er, at dette projekt bliver en stemme ind i skrive-didaktikken, som ikke er en modstemme til det kompetenceorienterede – det har vi nemlig også brug for – men en åbning til det, skrivning kan bidrage med i forhold til dannelse, tænkning, æstetisk erkendelse, fantasi, perspektivskifte og opmærksomhed på verden omkring os. En tilgang til skrivning, der handler om tænkning, væren og fortælling og om at ytre sig som menneske i verden. Om at sanse verden og om at skrive noget frem, der ikke var der før.

Projektets formål og forskningsspørgsmål

Formålet med projektet er at empirisk undersøge og teoretisk begrebssette relationen og dynamikken mellem skrivning og dannelse. Det gør jeg med udgangspunkt i følgende forskningsspørgsmål:

- 1) På hvilke måder kan man teoretisk definere, forstå og begrebsliggøre sammenhængen mellem skrivning og dannelse, og hvad siger eksisterende empirisk forskning om dette? (teoretisk sigte)
- 2) Oplever elever i folkeskolen sammenhæng mellem at skrive og det at erkende og forstå verden og sig selv i verden (skrivedannelse), og afspejles dette i deres egne tekster? (fænomenologisk sigte)
- 3) Hvilke faktorer virker fremmende for skrivedannelsesbegivenheden, hvordan kan læreren styrke muligheden for dette, og hvad kan støtte læreren i at varetage opgaven? (didaktisk sigte)

Disse spørgsmål har været styrende for processen. Ordet *skrivedannelse* er et sammensat substantiv, der består af verbet skrive og det abstrakte substantiv dannelse. De to ord peger på hver sine forskningsområder og -traditioner, og begrebet skrivedannelse handler om sammenhængen og dynamikken mellem de to, anskuet i et eksistentielt perspektiv.

Skrivedannelse

Skrivedannelse definerer jeg som et udtryk for de dannelsesmuligheder, der kan opstå i forbindelse med at skrive. Der er altså tale om skrivedannelse, når det at skrive giver anledning til undren, forstyrrelse af vanetænkning og kulturelle dogmer, refleksion over verden, sig selv og sig selv i verden og en opmærksomhed på og sensitivitet over for verden. Det involverer sansning, tænkning og undren. Skrivedannelse kan forstås som en slags tilblivelse i øjeblikket gennem skriften. Den er knyttet til den skrivende og til skriveprocessen og er intentionelt uafhængig af mål for skrivefærdigheder og vurdering af tekst. Skrivedannelse forstås her i projektet som en *begivenhed*, der kan give mulighed for selverfaring, selvoverskridelse og refleksion.

“ Skrivedannelse kan forstås som en slags tilblivelse i øjeblikket gennem skriften.

Når jeg taler om skrivning som en skrivebegivenhed, ligger der en forståelse af begivenhedsbegrebet som et møde, der forandrer eller destabiliserer. Skrivebegivenheden er det potentielle møde mellem den skrivende (eleven) og skrivemuligheden (fx skriveopgaven i klasserummet). Den begivenhed vil altid overskride det planlagte.

I tilgangen til skrivning er jeg inspireret af traditionen for Creative Writing, særligt den europæiske tilgang, som den er beskrevet hos Bennett og Royle (2016). Her er der fokus på, at eleven gennem skriveprocessen træder ud i det uvisse risikofyldte rum gennem formen. Skrivning betragtes som det at give *form* til noget, og den form kan bruges til at bevæge sig ud over de vante baner, som tankerne og sproget hverdagsagtigt befinder sig inden for. Når den skrivende eksperimenterer med poesien, tempoet, tiltalen, tonen, længden, ord-sammensætninger, billeder eller andet, kan tankerne potentielt finde nye veje og åbne for nye erkendelser. Intentionen er ikke, at eleverne skal finde ud af, *hvem* de er, men at de gennem sproget og skriften bliver opmærksomme på og giver stemme til deres erfaringer og tanker om verden og sig selv i verden.

Inspiration til forståelsen af skriveprocessen henter jeg også hos skønlitterære forfattere. Centralt står den franske poet-thinker Hélène Cixous (Cixous 1993, 2005). Her handler det om at slippe kontrollen i skriveprocessen, om hastighed i skriveprocessen, om at afstå fra fortolkning og endelig om kropslig tilstedeværelse i øjeblikket. Skrivning i skolens ældste klasser har tilsyneladende været domineret af en logik, hvor det at nå mål og demonstrere sin viden og sine færdigheder har været det væsentlige. Inspirationen fra Cixous peger på en anden tilgang. Den tilgang rummer en overgivelse til skriveprocessen og en opmærksomhed på den enkeltes sensitivitet over for og forbundethed med verden. Det åbner op for perspektiver, der handler om dannelse.

“ Studiet kan betegnes som et kvalitativt fænomenologisk studie, hvor det at nærme mig materialet med åbenhed og undren har været centralt.

I projektets dannelsesbegreb trækker jeg overvejende på fænomenologiske tænkere som Arendt (2019), Ricoeur (1992) og Merleau-Ponty (2009) samt mere aktuelt Biesta (2018) og Rosa (2021), der med deres begreber om henholdsvis *subjektifikation* og *resonans* tilføjer væsentlige aspekter til projektets forståelse af dannelse. Endelig er begrebet *omverdensømfindtlighed* (Greve 2000) betydningsfuldt for at gribe dannelsespotentialer i elevernes skrivning.

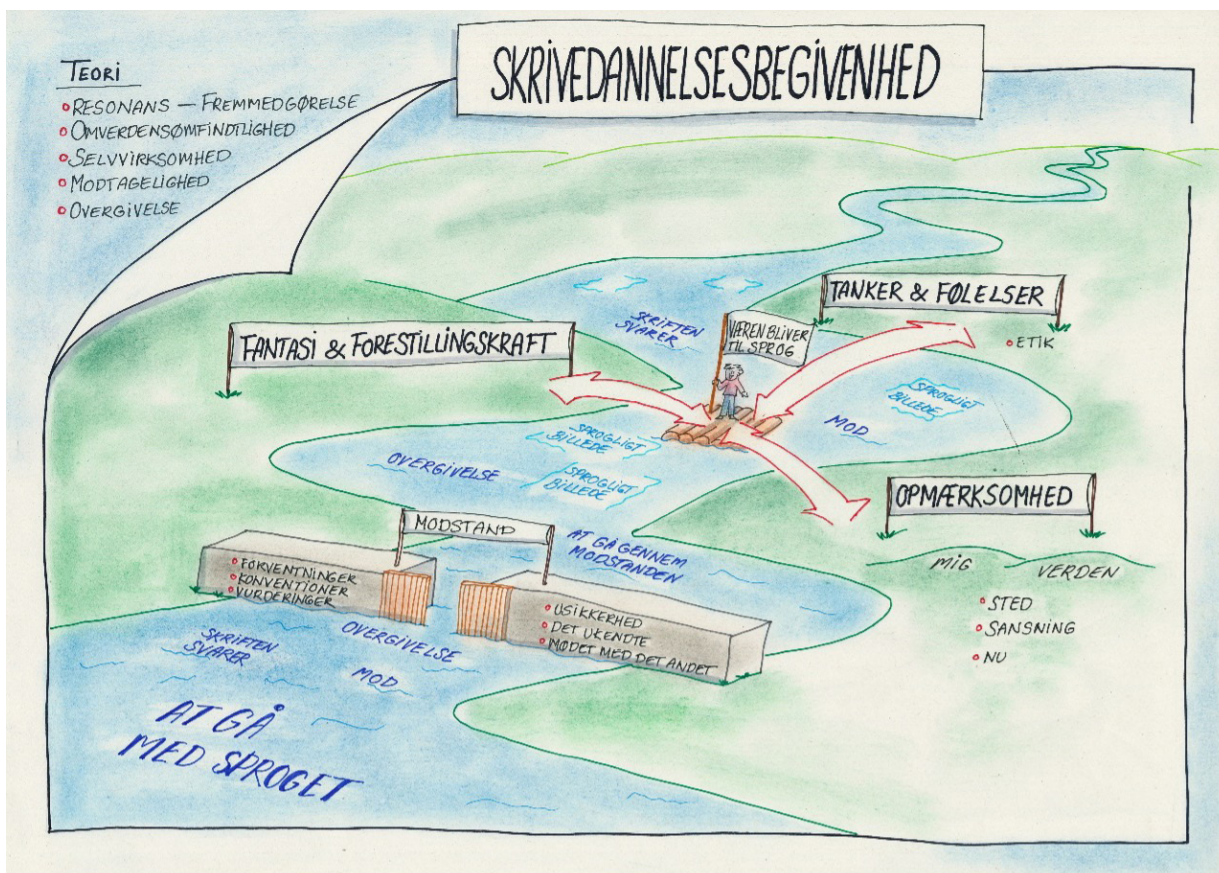
Overordnet knytter dannelsesbegrebet sig til selvstændig tænkning og åbenhed for at lade sig bevæge og forstyrre. Det er et udtryk for, hvordan eleverne forholder sig til deres væren i verden, deres subjektivitet, frihed og relation til andre mennesker i en vedvarende proces.

Skrivedannelse i 8. klasse – empiri og metode

I projektet undersøger jeg skrivebegivenheder, som de finder sted i to 8. klasser på to forskellige folkeskoler. I samarbejde med klassernes dansklærere planlægges og gennemføres skriveaktiviteter. Eleverne skriver erindringer, fortællinger, lyriske essays og adskillige digte. Efterfølgende interviewer jeg 21 af de deltagende elever om deres oplevelser med at skrive de pågældende tekster. Elevernes tekster og de transskriberede interviews udgør projektets empiri. Studiet kan betegnes som et kvalitativt fænomenologisk studie, hvor det at nærme mig materialet med åbenhed og undren har været centralt. Elevteksterne er blevet behandlet gennem fænomenologiske læsninger. De transskriberede interviews er blevet analyseret tematisk.

Skrivedannelse i 8. klasse – analytiske fund

Første del af analysen undersøger elevernes digte og elevernes udsagn om at skrive digte. Den viser, at det at skrive digte kan skabe et mulighedsrum for at skrive og tænke noget særligt eller *andet*. Som en af eleverne formulerer det: *Man lægger virkelig mærke til noget mere, end hvis man bare er det normale*. At skrive digte skaber tilsyneladende et særligt blik på verden. Blikket indebærer en sproglig betydningstæthed og en opmærksomhed, som man kan kalde poetisk stemthed eller det poetiske blik. At skrive digte er forbundet med modtagelighed og undren i mødet med verden og med en skabende sproglig virksomhed. Den dynamik peger på dannelsesbevægelser, der er forbundet med opmærksomhed, selvoverskridelse og omverdensømfindtlighed. Gennem det poetiske blik ser man altså noget andet eller mere. Den bevægelse kan være forbundet med nye tanker og en anden forståelse af verden og mennesker i den og undertiden også med en ophævelse af ensomheden. En elev siger: *Fordi så føler jeg ... så føler man sig ikke så alene med det, og så kan man mere forestille sig sådan den anden person. Og så kan man hoppe rundt i de forskellige følelser, der er til stede i digtet ...*

Ovenstående illustration viser et billede på fundene i analysens anden del. Her har jeg analyseret elevernes samlede udsagn om deres erfaringer med at skrive. Udsagnene peger på fire temaer. Det første handler om at gå med skriften, her illustreret med floden. Den bevægelse er forbundet med overgivelse til sproget og skriveprocessen, med at slippe kontrollen og bevidstheden om andres og egen vurdering. Cixous peger på dette, når hun skriver: *It is what dreams teach us: not to be afraid of not being the driver, since it is frightening, when we write, to find ourselves riding a crazy book. The book writes itself* (Cixous 1993, s. 100). Ved at overgive sig til processen kan man gennem skriften få ting til at træde frem, som man ikke var bevidst om før. Det andet tema er det, der fremstår tydeligst i elevudsagnene. Det handler om en skærpet opmærksomhed på verden og sig selv i verden gennem skriveprocessen. Den opmærksomhed er forbundet med sensitivitet og ofte med glæde. En elev, der ellers havde udtrykt, at hun ikke kunne lide at skrive, siger fx efter en skriveaktivitet: *Så det var egentlig sådan ret vildt at se – at det fik mig til at ... sådan øjenåbneragtigt*. Andre forbinder det at skrive med at få et par helt nye øjne ... Det handler dels om opmærksomhed på det sted, man befinder sig, og på de mennesker, man er iblandt, dels om øget opmærksomhed på tanker, følelser, sansninger. Man kan tale om en øget opmærksomhed på øjeblikket og sin egen væren i øjeblikket ved mødet med stedet eller verden. Gennem skrivning forbindes den opmærksomhed med sprog.

“ Skrive-
dannelse er
med sit fokus
på opmærk-
somhed,
omverdens-
ømfindtlighed,
tænkning og
narrativ fantasi
potentielt
forbundet med
bæredygtighed.

Opmærksomheden styrkes ifølge analysen i særlig grad gennem skrivning på steder, som involveres i skriveopgaverne. Her er stedet katalysator for en tilblivelse gennem skriveprocessen, der både involverer indblik og et udsyn. Ifølge elevernes udsagn åbner skriveprocessen også for nye tanker og perspektiver og for indsigt i egne tanker og følelser. Det handler både om nye erkendelser og om, at man gennem det skrevne kan se på sine tanker fra en distance. *Så er det ude*, som en elev formulerer det.

Endelig viser analysen, at skriveprocessen kan være en mulighed for at træne, afprøve og skærpe den narrative fantasi og dermed potentielt styrke empatien, evnen til at se ting fra flere perspektiver og evnen til at forestille sig noget, der endnu ikke er.

Projektet tegner et billede af, at forskellige former for kreativ skrivning muliggør forskellige former for skrivedannelsesmuligheder, hvor den overordnede tendens er, at skrivning af poetiske tekster faciliterer skrivedannelsesbegivenheder forbundet med opmærksomhed, væren og meningsfuldhed, mens det at skrive fortællende faciliterer skrivedannelsesbegivenheder forbundet med narrativ fantasi og det at kunne forestille sig mulige scenarier og andres perspektiver. Begge måder at skrive på faciliterer tænkning. Skrivedannelse er med sit fokus på opmærksomhed, omverdensømfindtlighed, tænkning og narrativ fantasi potentielt forbundet med bæredygtighed.

Sammenfatning og videre perspektiver

Projektet bidrager med viden om, hvilke rige dannelsesmuligheder den kreative skrivning faciliterer. Derudover peger det på nogle elementer, der fremstår som betydningsfulde for skrivedannelsesbegivenhedens mulighed i klasseværelset. Det drejer sig om skrivningens form, skrivningens sted, skrivningens tid, skrivningens alenehed, den skrivende krop, samtalen om skrivning, egen og andres vurdering af skrivningen og inspiration til skrivning. De elementer befinder sig i et spændingsfelt mellem rammer og frihed.

Følgforskning til både Teachers as Writers (UK) og The National Writing Program (US) peger på væsentligheden af, at læreren, der underviser i skrivning, selv har erfaring som skrivende menneske. Det vil være relevant at undersøge dette i dansk sammenhæng og i forlængelse heraf udvikle danskfagets tilgang til kreativ skrivning og skrivedannelse.

“ Det poetiske blik involverer opmærksomhed, åbenhed, undren, bevidsthed om øjeblikket med dens indlejring af fortid og fremtid, kroppen og tanker.

Den poetiske fordring

Projektets titel står i gæld til Løgstrups begreb om den etiske fordring. Hos Løgstrup handler den etiske fordring om menneskets ansvar for den anden og for verden. I denne afhandling er fordringen knyttet til poesens fordring til os om opmærksom væren og til skolens mulighed for at give plads til at se verden og være i verden med et poetisk afsæt. Med titlen prøver jeg at pege på det for mig at se afgørende dannelsesmæssige potentiale, der er knyttet til at se verden med et poetisk blik. Det poetiske blik involverer opmærksomhed, åbenhed, undren, bevidsthed om øjeblikket med dets indlejring af fortid og fremtid, kroppen og tanker.

Det poetiske blik er på samme tid rettet ud i verden og indad mod den, der ser. Blikket kan tilsyneladende etableres eller styrkes gennem skrivningen af poetiske tekster og rette den skrivende og læsendes opmærksomhed på forholdet mellem menneske og verden, herunder mennesket og naturen, og på det faktum, at vi er en del af verden. Det er poesens fordring til den skrivende. En fordring, der både er etisk og po-etisk. Hermed kan den poetiske skrivning for mig at se blive et væsentligt bidrag til skolens opgave i forhold til dannelse og potentielt til bæredygtighedsproblematikken.

Referencer (se endvidere afhandlingens referenceliste)

- Arendt, H. (2019). *Åndens liv*. Klim.
- Biesta. G. (2018). *Undervisningens genopdagelse*. Klim.
- Bennett, A. & Royle, N. (2016). *An introduction to literature, criticism and theory* (Fifth edition.). Routledge.
- Bock, A. (2024). *Den poetiske fordring*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet DOI: <https://doi.org/10.7146/aul.527>
- Cixous, H. (1993). *Three steps on the ladder of writing*. Columbia University Press.
- Cixous, H. (2005). *Stigmata, escaping texts*. Routledge.
- Cremin, T., Myhill, D., Eyres, I., Nash, T., Wilson, A. and Oliver, L. (2018). *Teachers as Writers research report*. Arvon.
- Greve, A. (2000). Poesi og sted. *Nordlit*. Vol. 7, s. 137- 149.
- Merleau-Ponty, M. (2009). *Kroppens fænomenologi*. 2. udgave. Helsingør: Det lille Forlag.
- Ricoeur, P. (1992). Life in quest of a Narrative. In Wood, David, ed. *On Paul Ricoeur : Narrative and Interpretation*. London, GBR: Routledge,
- Rosa, H. (2021). *Resonans: en sociologi om forholdet til verden*. Eksistensen.